

ÚJ SZAKASZ AZ EGYETEMES TIZEDES OSZTÁLYOZÁS FEJLŐDÉSÉBEN

BABICZKY Béla

6	624.1
61	624.13
614	624.131
614.8	624.131.4
614.81	624.131.43

Az Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO) fejlődését a felhasználók (könyvtárak és olvasók) többnyire az egyes osztályok, szakcsoportok, témák jelzeteinek megváltozásából érzékelik. Ez a gyakorlati hatás az osztályozási és keresési tevékenység szempontjából valóban elsődlegesen szembetűnő, és az ETO egy-egy fejlesztési

időszakán (pl. egy három éves perióduson) belül mennyiségi paraméterekkel (a megszűnő új jelzetek számának aránya, a módosított szövegű jelzetek abszolút száma, ill. ezek aránya az adott csoporton belül érvényben maradó jelzetekhez) kifejezhető és a fejlődés mértékét nagyjából érzékelteti. Ezek a paraméterek az ETO módosításait közlő FID-kiadványokból elsősorban az Extensions and Corrections to the UDC (továbbiakban Ext. Corr.) köteteiből (magyar kiadása: Kiegészítések és módosítások az ETO-hoz) egyszerű megszámlálással megkaphatók, és a katalógusok átszerkesztésének megtervezéséhez és végrehajtásához jó alapot nyújthatnak. Maga ez a munka, ill. annak módszere azonban az egyes konkrét szakterületek változásainál rendkívül eltérő szellemi ráfordítást és módszert tehet szükségessé, és ennek esetenkénti végiggondolását követeli meg. A helyzet annál inkább ilyen, mert az egyes szakterületek korszerűsítése jelentős mértékben függ mind a szakterület sajátosságaitól, mind pedig a revíziót végző ETO-bizottság koncepciójától és táblázatszerkesztési módszereitől. E tekintetben rendkívül eltérő módszerekkel találkozhatunk még a legutóbbi időszakban is. Az ETO változásainak követése éppen ezért különösképpen leköti a gyakorló könyvtárosok figyelmét, s őket főként az a kérdés izgatja, hogy milyen módszerekkel lehetne az ETO változásait a legracionálisabban követni a katalógusok átszerkesztésénél. (Most itt nem szólnunk arról az óhajról, hogy az ETO lehetőleg stabil rendszer maradjon, és hogy a katalógusokat sújtó túl gyakori változások szűnjenek meg.) A szakkatalógusok átszerkesztésére a fent említett okok miatt általános receptet adni úgy gondolom nem lehet. De az biztos, hogy az ETO évenkénti változásainak mennyisége (az Ext.Corr. egy-egy füzetében) általában nem akkora, hogy azt folyamatosan ne lehetne nyomon követni, és a katalógus átszerkesztését (természetesen a megfelelő munkaidő biztosításával) évente elvégezni. Ha azonban több éves, vagy évtizedes elmaradásokat kell egy nagy szakkatalógusban felszámolni, az már természetesen meghaladhatja a rendelkezésre álló erőket.

Ezúttal nem is a szakkatalógusok átszerkesztésének kérdésével kívánok foglalkozni. Az ETO-változások mennyisége főként az utóbbi másfél évtizedben bénítóan hatott a könyvtáros közvéleményre, és közben megfélemlítettünk egy másik jelenségről, mégpedig arról, hogy az ETO rendszerében az információs rendszerek gyakorlati követelése és osztályozásméleti, módszertani megfontolások hatására ú j s z e r ű szerkezeti, vagyis m i n ő s é g i változások is végbemennek.

Előzmények

Az ETO létrejötte, illetve első teljes kiadásának megjelenése (1907) utáni közel fél évszázadban az ETO újabb és újabb kiadásai elsősorban mennyiségi növekedést jelentettek, az egyes szakok táblázatainak részletezése tapasztalható bennük. Ebben a fejlődési időszakban az osztályok és alosztályok jórészt változatlanul érvényben maradtak, csak részletezőbbek lettek, és csak ritkábban került sor jelzetek törlésére, fogalmak áthelyezésére. A bővülés a meglévő jelzetekhez új elnevezések beiktatásával is gyakori jelenség volt. Ebben az időszakban tehát az ETO fejlődése nem, vagy csak igen ritkán nyilvánult meg a táblázatok struktúrájának megváltoztatásában, főként pedig a jelzetelési módszerekben nem történt változás.

Az ETO fejlesztésében új szakasznak tekinthető a 3. nemzetközi teljes kiadás (DK-Gesamtausgabe) befejezése után a módosításokat összefoglalóan közlő Extensions and Corrections to the UDC c. FID-kiadványsorozat megindulása (1949). A fejlesztés jellege azonban eleinte még alig tér el a korábbiaktól, vagyis inkább mennyiségi.

Az ETO új revíziós szakaszának kezdete 1959 táján kezd kibontakozni, elsősorban a társadalomtudományok osztályozásával szemben támasztott új igények miatt.¹ De ugyanekkor a természettudományok és műszaki tudományok fejlődése is felveti az ETO fejlesztését.² Ezek egyértelműen már nem csupán bővítést, részletezést kívánnak az ETO-tól, hanem az adott szakterületek fogalmainak a szakterület szempontjából való logikus elrendezését, s egyszersmind a szakterület irodalmának korszerű feltárását. Mindez az ETO táblázatainak s t r u k t ú r á j á b a n követel átrendezést.

E törekvések hatására kezdődik meg a FID keretében az egyes ETO revíziós bizottságok³ tervszerű kialakítása. Eleinte a bizottságok a revíziót igénylő szakok szerint szerveződtek, de hamarosan felmerült, hogy az ETO egészének arányos fejlesztése érdekében minden ETO főosztálynak legyen legalább egy revíziós bizottsága, amelyik a revíziót gondozza és szorgalmazza. A permanensen működő revíziós bizottságok kialakítása számos nehézséggel járt. Egyrészt nem sikerült minden területen működőképes szakbizottságot létrehozni, másrészt a bizottságok hosszú időre elhúzódó terjedelmes módosítási javaslatokat tettek, így a szükséges revíziók késtek és a szükségesnél terjedelmesebbekké váltak. Külön nehézséget jelentett az is, hogy az egyes bizottságok javaslataikat érvényesítőre emeltették, majd a további munkálatok során – az összefüggések miatt – a korábbi javaslatukat ismételtelen módosítani kellett. A FID/CCC (Central Classification Committee of the FID) ilyen tömegű revíziós munka érdembeli összehangolására nem volt felkészülve, de hiányoztak a revízió egységes alapelvei is.

Az említett időszakban (1959–1969) a nehézségek ellenére is számos értékes eredmény született, de az ETO-val szemben támasztott új tájékoztatási igények hatására a következő, viszonylag rövid időszakban (1970–1975) előtérbe került az ETO revíziójának osztályozáseméletileg megalapozott teljes felülvizsgálata a „drasztikus revízió”, vagyis az alapvető átdolgozás gondolata.⁴

Egy teljesen új alapokra helyezett ETO kialakításának esetleges szükségessége azokból a kritikákból és javaslatokból táplálkozott, melyek elsősorban más osztályozási és információkereső rendszerekkel való versengésként bontakoztak ki.⁵ E viták alatt az ETO revíziója a szakbizottságokban a kialakult gyakorlatnak megfelelően folyt tovább.

A fejlesztési munkálatok új vonásai

Ez a döntés összefügg a FID 1976. évi közgyűlésének és a FID tanácsának határozataival, mely a FID Központi Osztályozási Bizottsága (FID/CCC) és a revíziós szakbizottságok átszervezését, azok gazdaságos és hatékony működését írta elő. Az új szervezeti felépítéstől (lásd később) várják, hogy az ETO korszerűsítése az eddigieknél egységesebb alapelvek szerint, koordináltabban és így eredményesebben történjen. Ezt kívánja előmozdítani az ETO fejlesztési munkálatainak és az ETO-táblázatok kiadásának eljárásait rögzítő új szabályzat kiadása,⁶ melyet már évek óta vitatnak. Jóváhagyása és megjelenése 1978 végére várható.

Minőségi változások az ETO fejlesztésében

Az előbbieken említett időszakok nemcsak a FID/C... revíziós bizottságok szerveződésében különböznek el, hanem felismerhetők az ETO-ban bekövetkezett mennyiségi majd minőségi változásokban is. E változások egy része az ETO fogalmi rendszerének struktúrájában tükröződik. Különösképpen jellemző számos jelzetszerkesztési módszer átalakulása, tehát a szintagmatikus és szemantikai elemek korszerűsödése.

Ezek jellemzői:

– A revízió során egyes ETO-osztályok teljes átdolgozása valósul meg, sok esetben mellőzve az „in loco” revízió lehetőségét, vagyis egész csoportokat megszüntetnek, illetve eddig le nem foglalt szám alatt teljesen új táblázati részeket fejlesztenek ki, pl. a 33 Közgazdaság osztályaiban.

– Első esetben történt, hogy a későbbi revíziók lehetővé tétele érdekében egy egész főosztályt tettek szabaddá és tartalmát más főosztályba helyezték át (1964: a nyelvtudomány a 4-es főosztályból átkerült a 80-as osztályba), de ezt követően több más hasonló két vagy három számjegyű osztályt is hasonlóan áthelyeztek, pl. a legutóbb a 38-as osztály került át a 339 jelzet alá.

– Több esetben kerül sor új, vagy újra szabályozott jelzetkapcsolási módok kidolgozására. Ilyenek:

- a) az aposztrófus korlátozottan közös alosztások bevezetése, és egyre szélesülő körben való alkalmazásának lehetővé tétele;
- b) A : jele (kettőspont, mellérendelő viszonyítás) mellett a :: jel (kétszeres kettőspont, sorrendrögzítés) bevezetése;
- c) A [...] jel (szögletes zárójel) használatának szabályozása a közbeékelés és alárendelés, illetve a többszörös jelzetkapcsolások szorosabban kapcsolódó elemeinek jelölésére és az értelmi összefüggések pontosítására (csoportképzés).
- d) * jel (csillag) bevezetése a nem ETO-ból származó számjelzetek (osztályozások vagy jelölések) beillesztése, ill. az ETO-számoktól való elkülönítés céljára;
- e) Új általánosan közös alosztások táblázatainak kidolgozása a -0... jellel, melyből elsőként a -05 (Személyek) táblázatát dolgozták ki (1961), majd korszerűsítették (1973); ezt követően pedig a -03 (Anyagok) táblázata került kidolgozásra (1970). További -0 jelű alosztások segéd táblázatának kidolgozása (pl. a -06 Intézmények, stb.) folyamatban van.
- f) Egyes segéd táblázatokban a korszerűsítés során új analitikus (korlátozottan közös) alosztások sorozatát alakították ki a flexibilisebb osztályozás érdekében, ilyenek találhatóak az átdolgozott szempont szerinti alosztásoknál és a formai alosztásoknál (Ext.Corr. 9:2, 1975).

Mindezek az osztályozásmódszertani változások az ETO rendszerét az analitikus-szintetikus jelzeteles fokozottabb használata és a többszempontú osztályozás megvalósítása irányába viszik. Az ETO régi hierarchikus szerkezetével szemben ezek a változások a polihierarchikus elemeket fejlesztik ki. A főtáblázati számok kapcsolási lehetőségeinek növekedése és a közös alosztások gazdagabb kombinációs lehetőségei az ETO szemantikailag finomabb felhasználását biztosítják. Ilyen kísérleti törekvésként lehetne említeni – az ETO rendszerébe hivatalosan be nem épített Perrault-féle relátorokat (1967), melyek a viszonyítás többértelműségét lennének hivatva kiküszöbölni. A jelzetelemek egybeszerkesztésének vagy külön elemekként való visszakereshetőségének szabályozása az információs felhasználás növelése és bővítése érdekében történik. Itt külön ismételt hangsúlyozni kell, hogy az általánosan közös alosztások táblázataiban történt módosítások milyen jelentős változást jelentettek. A szempont szerinti és a formai közös alosztások táblázatainak változását már említettem, de ide tartozik még az időbeli közös alosztások táblázatainak módosulása (1973) mind jelzetelestechnikai, mind tartalmi szempontból számos új vonással, továbbá a földrajzi alosztások (a korábban is szokásos és az államigazgatási változásokat folyamatosan követő módosításokon túlmenő) revíziója, melynek célja pl. a (1–92) jelzet alatt a természeti földrajzi helyek jelölésének lehetővé tétele, mely eddig hiányzott (1967). (Megjegyzendő, hogy ennél a táblázatnál a további részletezést tartalmazó revízió folyamatban van.)

Osztályozásmódszertani szempontból erősen befolyásolhatja az ETO további fejlődését az, hogy a teljes revízió átesett osztályokban megnőtt a korlátozottan közös alosztások szerepe. Ezek a legtöbb új táblázati részben bővültek, vagy újonnan épültek ki, többnyire világosan facettás szerkezetet mutatva és a többszempontú osztályozást biztosítva. A korlátozottan közös alosztások a komplex fogalmak kifejezésére a közvetlen felosztású főtáblázati számokkal kombinálva (különbféle folyamatok, eljárások stb. jelölé-

sére) használhatók, sőt egy fő táblázati számhoz a korlátozottan közös alosztások soroza-
taiból nemcsak egyféle fűzhető hozzá, hanem azok egymásra halmozhatóan is alkalmaz-
hatók. Ez a jelzetbővítés rendkívüli gazdagodást és flexibilitást jelent, de egyszersmind
fokozza a prekoordináltságot a katalógusokban, csökkenti a visszakeresési szempontokat.

A korlátozottan közös alosztások ilyen jellegű kialakítása tapasztalható pl. az
52 (Csillagászat) osztályának revíziójánál (1975), ugyanakkor más osztályok revíziójában
csak fő táblázati számokkal építették ki az új táblázatokat, és szinte teljesen mellőzték
a korlátozottan közös alosztásokat: pl. 51 (Matematika) új táblázatai (1975), ahol
a jelzetkombinációk főként jelzetek egyenértékű kapcsolásával (viszonyítás, összekötés)
lehetségesek. Mint látható a táblázatszerkesztés módszerei tekintetében jelentős eltérések
vannak, melyek csak részben függenek a szakterület sajátosságától.

A jelzeteleési lehetőségek bőségének zavarai

Nem kétséges, hogy az ETO jelzeteleési lehetőségeinek bővülése az osztályozó könyv-
táros és a tájékoztatást végzők és igénylők számára egyaránt a bőség zavarát vonja maga
után. Az újonnan kialakított jelzetkapcsolási módszerek, számos esetben a több megoldás
közötti választás lehetőségét kínálják. E lehetőségek között szerencsés esetben finom
szemantikai különbségek ismerhetők fel, pl. .008 „A személyzet szempontja” (szempont
szerinti alosztás), a -05 „Személyek” (általánosan közös alosztás), és pl. a 64.05 „Háztartás
különbéféle személyek számára”, ami nem azonos a 64–05 „Személyek a háztartásban”
jelöléssel, (annak ellenére, hogy a 64.05 további alosztályozása a -05 jelzettel megegyezően
történhet). Az ilyen megkülönböztetések régebben ritkák voltak, most viszont a 641.5–05...
„Szakács vagy szakácsnő” jelölés és a 641.05... „Élelmezés különféle személyek vagy
személyi csoportok részére” (pl. gyermekélelmezés) világos értelmi elkülönítést tesz
lehetővé. A zavar kiküszöbölésére az ETO szabályai között az ún. „e l ő n y s z a b á l y”
érvényesítésére van szükség, a gyakorlatban azonban újabban ezt számos esetben áthágyják,
sőt az ETO táblázataiban is számos ilyen példa fordul elő. Így leggyakoribb és komoly
érvekkel alátámasztható módszer, hogy a korlátozottan közös alosztásokat nem fűzik
hozzá a fő táblázati számhoz, hanem alapjelzetükkel önállóan használják és viszonyítással
kapcsolják hozzá. Ez lehetővé teszi, hogy a dokumentum mindkét részfogalma szerint
visszakereshető. Ez a folyamat osztályozásméletileg ellentétes a korlátozottan közös
alosztások halmozásos alkalmazásának ugyancsak újabban rögzített lehetőségével (Ext.
Corr. 9:3, 1977.).

Osztályozásméleti és módszertani megfontolások

Az 1970–1975 közötti és az ETO teljes újjáalakításának irányában történt erőfeszí-
tések az ETO gondozóit számos esetben állították nehéz döntések elé. Elsősorban a hagyó-
mányos fejlesztés üteme, vagy a teljes átalakítás elfogadása tekintetében kellett volna
egyértelműen dönteniök, illetve megfontolni és kidolgozni az ETO új arculatát. Tehát azt,

hogy az ETO mint osztályozási rendszer a hierarchikus struktúra keretén belül fejlődjék-e az analitikus-szintetikus jelzetelemet biztosító facettás struktúra irányába – s ennek érdekében éljenek-e az eddigieknél nagyobb mértékben az egyes szakokon belül a speciális fogalmak jelölésére a korlátozottan közös alosztásokkal –, vagy pedig arra, hogy az ETO (hierarchikus szerkezetét mérsékeltebben őrizve, esetleg facettás szerkezettel), lényegében fő táblázati számokra és közös kategóriákat felsoroló általános alosztásokra épüljön, melynél ez utóbbiak is egyenértékű jelzetelemként kezelendők, s így tulajdonképpen egyenértékű elemek kapcsolásából felépülő osztályozó és kereső rendszerré alakuljon át. Itt olyan dilemmák keletkeznek, hogy a közös kategóriák jelölésére a 0 (Általános főosztály) fejlesztendő-e ki, vagy az általánosan közös alosztások (0...) jelzetei, mint szintén önállóan visszakereshető formai ismertetőjegyek? A facettás osztályozás RANGANATHAN rendszeréhez hasonlóan önálló szakterületekre korlátozott facetta-táblázatokkal (korlátozottan közös alosztásokkal) valósuljon-e meg, vagy inkább általánosan használható kategóriák és közvetlen fő táblázati fogalmak kapcsolásával? Ezek a kérdések, – bár az ETO teljes átalakításának korszaka pillanatnyilag távolinak tűnik, – a fejlesztés alapelveinek vitái során továbbra is rendszeresen előbukkanak. Ahhoz, hogy a fejlesztés módszereinek iránya egyértelműen kijelölhető és követhető legyen, mielőbb dönteni kellene.

A külső körülmények sodrásában

1. Az ETO erőteljesebb ütemű fejlesztését nem a régi használók sürgették, hanem inkább az a törekvés, hogy a dinamikusan fejlődő információs munka szolgálatába állítsák. A FID az új információkereső rendszerekkel szemben saját régi rendszerét szerette volna elfogadtatni. Ennek irrealitása hamar nyilvánvaló lett, hiszen az ETO rendszere túl nagygyá fejlődött rendszer ahhoz, hogy az új követelmények számára rövid időn belül alapvetően átalakítható legyen.

2. Az osztályozásméleti kutatások eredményei nyomán elhangzó kritikák, az ETO összehasonlítása az újabb osztályozási rendszerekkel, nem utolsósorban az ETO diszciplináris elrendezettségének a tudomány és a tájékoztatás korszerű struktúrájával való ellentmondása⁷ is ösztönözte a változtatásokat. I. DAHLBERG – aki a legelősebben vetette fel az újjáalakítás szükségességét⁸ – elsősorban az önálló diszciplinák arányos jelzetekkel való jelölését hangsúlyozza, amelyre az új ETO-ban két vagy három jegyű kiinduló jelzetelemet javasol, majd ezekhez összehangoltan kiépített közös kategóriákba sorolt és facettás szerkezetben elrendezett fogalmak (közös alosztások) táblázatainak kiépítését tartja szükségesnek. (Lényegében ezek az elképzelések jutottak érvényre az UNISIST/FID átfogó tárgyköri csoportosítás /BSO = Board System of Ordering/ rendszerének kialakításában.) Ujabbán Dahlberg egy egészen új egyetemes osztályozási rendszer kidolgozását sürgeti, mely az ETO-val ellentétben nem az autonóm tudományokból és diszciplinákból kiindulva alakítaná ki osztályait, hanem a tárgyakra, a jelenségekre, illetve azok jellegére alapítva a diszciplináris szempontot másodlagosan érvényesítené (tehát invertálná az ETO szemléletét). E példa is csak azt kívánja bizonyítani, hogy az infor-

mációkeresés és osztályozás filozófiai alapjai milyen nagy mértékben lehetnek hatással az osztályozási rendszerek fejlesztésére vagy új rendszerek kialakítására.

3. A hatások közül külön hangsúlyozni kell azokat, amelyek az ETO rendszerének gépi információs rendszerekben való alkalmazhatóságának kísérleteiből és tapasztalataiból adódtak. (Erről később még külön is szólnunk.)

ETO – SRC – BSO

Várakozással tekintett a FID az 1966-ban elfogadott és kibontakozó UNISIST-program felé. Eleinte még sokan azt remélték (naivul), hogy az UNISIST-program keretében az ETO elfogadtatható lesz az információk szétsugároztatására. Az UNISIST tanácsa megvizsgálta a létező osztályozási rendszereket, azt összevetette célkitűzéseivel, és kiderült, hogy egyiket sem találta alkalmasnak. Majd úgy gondolták, hogy egy teljesen átalakított új struktúrájú ETO felelne meg az UNISIST-program célkitűzéseinek. De mint már említettük, az ETO sokkal nagyobb tömegű osztályozási rendszer, hogysem az UNISIST-programban előírt rövid időn belül ilyen hatalmas átalakítására lehetőség nyílna. Nem is szólva arról, hogy az így kialakított ETO tulajdonképpen egy teljesen más osztályozási rendszer lenne, s a régi rendszerrel szinte semmi kontinuitása nem volna. Az UNISIST-program számára kialakítandó rendszert⁹ most már különválasztották az ETO fejlesztésétől. Eleinte még kérdéses volt, hogy a Standard Reference Code (SRC) az ETO osztályaira alapuljon-e, vagy a kialakítandó rendszer egyes osztályaihoz kapcsolódjon alrendszerként az ETO. A különböző törekvések végül is egy új átfogó osztályozás, a Broad System of Ordering (BSO)¹⁰ alapelveinek megfogalmazásához, illetve a rendszer alapjainak kidolgozásához vezettek. E munkálatokban a FID és az UNESCO terveit és munkálatait egyesítették. Az UNESCO/FID–BSO bizottság 1975–1976 folyamán a rendszert az ETO-tól függetlenül dolgozta ki. Struktúrájára azok az alapelvek és osztályozási módszerek jellemzőek, melyek már a Dahlberg-féle revíziós javaslatokban is felismerhetők. A BSO fő tárgyköreit háromjegyű számokkal jelölik 100-tól 999-ig, a további részletezést pedig vesszővel elválasztva kétjegyű számokkal tagolják. Az így kialakított alapjelzetekhez -0 jellel kapcsolódó általános facetták kapcsolhatók az idő, a hely stb. jelölésére, ez utóbbin belül az országok kétbetűs kódjukkal részletezhetők. A BSO kialakításában jelentős szerepet játszottak azok az osztályozás-módszertani elképzelések, amelyek már az ETO esetleges újjáalakításánál is felmerültek. Egyidejűleg az ETO fejlesztése a régi módszerekkel folyt és folyik tovább. Természetesen a megszülető új BSO és az ETO közötti kompatibilitás kérdésével majd még külön kell foglalkoznunk.

Az ETO és a korszerű információs rendszerek

A legújabb időkben – tehát az ETO mellett – felnőtt több más általános és speciális osztályozási rendszer. A nemzetközi együttműködésben a kialakuló BSO-nak kétségtelenül jelentős szerep jut. Az ETO sajátos szerepe bizonyára rovábbra is megmarad, és fejlődését

a jövőben saját útjain járhatja, természetesen a kor követelményeinek figyelembevételével. Új feladatként jelentkezik az ETO, valamint a különféle osztályozási rendszerek – egyetemes és speciális rendszerek, tárgyszavas rendszerek, tezauruszok – közötti k o m p a t i b i l i t á s megteremtése. Azt vizsgálják, hogy az egyes ETO-osztályokban szereplő osztályozási fogalmak milyen mértékben fordulnak elő a tezauruszokban és fordítva: az ETO osztályozási fogalmait a megfelelő tezauruszok tartalmazzák-e deskriptorként vagy nemdeskriptorként. Máris vitán felül áll, hogy az ETO fejlesztése során nagyon jól felhasználható a tezauruszok szóanyaga, és fordítva: az ETO megfelelő táblázati részeiben szereplő fogalmak nagy segítséget nyújthatnak a szaktezauruszok fogalomrendszerének és szóanyagának összegyűjtésében. Az ETO részletezésében A/Z alosztásként a tezauruszok deskriptorai könnyen beiktathatók.

A fentiekből nyilvánvaló, hogy a különféle osztályozó és információkereső nyelvek korunkban egymás mellett élnek, és a fő feladat kompatibilitásuk megteremtése. Nem kétséges, hogy az ETO azokon a területeken, ahol használata célszerű és gazdaságos, további feladatok teljesítésére képes. Ehhez azonban saját keretein belül önálló rendszerként kell fejleszteni. E fejlesztés során fő feladat, hogy gyengéit, a történeti fejlődés során visszamaradt vagy ráakódott következetlenségeit, terhes ballasztjait kiküszöböljék. Különösen fontos az e g y s é g e s j e l z e t e l é s i m ó d s z e r e k kialakítása, a jelenleg azonos típusú osztályozási esetek különböző megoldású jelzetelemének felszámolása, ami különösképpen a formalizált szabályokat követő gépi adatfeldolgozásban való felhasználhatóságát növelné. Ez a formalizálási igény az ETO jelzetszerkesztési szabályainak újjáértékelését is feltételezi.

Egy, vagy több ETO?

Az ETO fejlesztése során bekövetkezett számos változás alapján megállapítható, hogy az ETO jelzetszerkesztési szabályai jelenleg nem eléggé egyértelműek. A gyakorlati használatban és az alkalmazásával foglalkozó kiadványokban egyaránt tapasztalható, hogy a jelzetalakítás szabályait eltérő módon értelmezik. Ilyen különbségek tapasztalhatók a korlátozottan közös alosztások alárendeléses, sőt halmozásos, ill. mellérendeléses (viszonyításos) használatában, vagy a kettősponttal való jelzetkapcsolás és a jelzetek egyszerű egymás alá írása tekintetében. Ezek az alkalmazási különbségek azt a lehetőséget is felvetették, hogy lényegében két ETO-ra lenne szükség: egyre, amely stabil rendszer és alárendeléses jelzetszerkesztéssel működik, és egy másik ETO-ra, amelynek fogalomrendszerét dinamikusan fejlesztik, jelzetelemében egyenrangú jelzetelemeket tartalmaz, és azok mellérendeléses módon kapcsolhatók. Ez az utóbbi módszer a deskriptoros osztályozás kétségtelen hatását viseli magán.

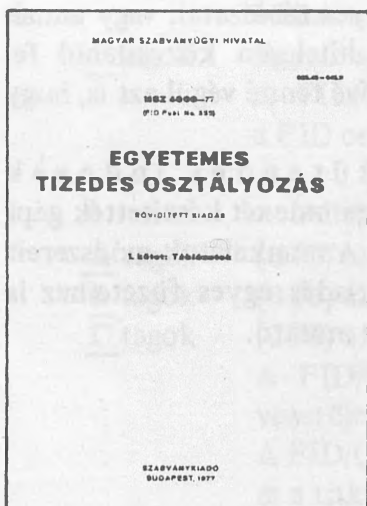
Az egy vagy két ETO kérdésében úgy vélem csakis az egy ETO mellett lehet dönteni. Egyrészt egyetlen ETO gondozása is éppen elég nagy feladat, másrészt helytelen lenne az ETO rendszerét magát is ketté bontani felhasználási igények szerint. Megoldásként logikusabbnak látnám, hogy az osztályozási fogalmak tekintetében (tehát tartalmi struktúrájában) az ETO e g y e t l e n r e n d s z e r t alkotna, de szerkezete úgy alakulna,

hogy kétféle jelzetszerkesztésre adna lehetőséget: a hagyományos alárendeléses jelzetszerkesztésre (prekoordinált besorolással) hagyományos katalógusok és bibliográfiák anyagának rendezésére, és posztkoordinációra alkalmas mellérendeléses jelzettelésre a többszempontú keresést biztosító gépesített keresőrendszerekben. Ezzel az ETO egysége és fejlesztése, a megfelelő módszerek kialakítása mellett, kézben tartható lenne.

Teljes, vagy középkiadás?

Az ETO növekedése során felvetődött az a gondolat is, hogy a FID mondjon le a teljes ETO további gondozásáról, fejlesztéséről és kiadásáról és lépjen vissza egy redukált terjedelmű és mélységű ETO-ra, amely lényegében az ETO középkiadásával azonos. A nagyobb részletezésű táblázatokat a megfelelő szak gondozását vállaló intézményre bízta volna. A tervezet szerint a FID nyilvántartotta volna, hogy a részletezőbb osztályozási táblázatok mely tájékoztatási intézménynél állnak az igénylők rendelkezésére. (Hasonlóan a teauruszok nyilvántartásához.) A teljes kiadás gondozásának elhárítása összefüggésben volt az átfogó osztályozás iránti igény jelentkezésével, illetve azzal, hogy a speciális, mélyebb osztályozás feladatát egyre inkább a teauruszok látszottak átvenni. Kétségtelen, hogy ezzel a FID megkönnyítette volna saját munkáját, az ETO korszerűsít-

tését és gondozását koordináltabban tudta volna ellátni, de egyszersmind az ETO a mélyebb osztályozási igények kielégítésére alkalmatlanabbá vált volna, és így a használók körét önmaga szűkítette volna be. Ez hamarosan nyilvánvalóvá lett, így ezt a tervet elvetették, a FID ismét feladatának tekinti a teljes ETO gondozását és kiadását. Ennek ellenére mind a fejlett, mind pedig a fejlődő országokban a tömegebb alkalmazás céljára a középkiadás jelentősége megnőtt, s ennek megjelentetését a világnyelveken a FID kiemelten fontos feladatának tekinti. Az új középkiadás szerkesztése, a jelzetek szelekciója nemzetközi együttműködéssel készül, és az International Medium Edition (IME) nyomdai munkái már befejezéshez közelednek. A nemzeti nyelveken megjelenő középkiadásoknak a nemzetköziével kell egyezniük, így ez a kiadás noramtív jellegűnek tekintendő.

Az ETO és a gépesítés

Az ETO korszerűsítése és a kiadások megjelentetése csak a mindenkor érvényes részletek ismeretében valósítható meg. Ezt volna hivatva biztosítani az ETO m e s t e r - v e r z i ó j a , ez azonban újabban csak a P 850 jegyzék anyagával bezárólag (1965/1966) áll rendelkezésre, vezetése utóbb abbamaradt, s a táblázatok kéziratainak korszerűsége

csak az Extensions and Corrections egyes köteteinek felhasználásával lehetséges. A FID osztályozási részlege 1976-ban kezdte el újra a mesterverzió számára a változások bedolgozását az Ext.Corr. 9:2-vel bezárólag, de egyelőre csupán a segédtablázatok, valamint a 0, 1 és 2 osztályok készültek el.¹¹

Az ETO teljes anyagának naprakész regisztrálása a benne szereplő és a revízió során folyamatosan beépülő, illetve törlésre kerülő, valamint a szövegben történő változások olyan nagyságrendűek, hogy e változások gyors és megbízható feldolgozása és kiírása csak számítógépes adatfeldolgozással oldható meg. E munkálatok elvégzésének természetesen jelentős szellemi és anyagi beruházás az előfeltétele. E munkálatokban a FID több nemzeti tagja közreműködését lehet remélni. Az ETO tételeinek egy részét már gépi adathordozón rögzítették is. E tekintetben különféle elképzeléseket vitatnak: az 1927–1931-es alapkiadás anyagát regisztrálni kell-e gépi adathordozón, vagy csak azokat a változásokat és bővítéseket melyek azóta P-jegyzékekben érvényessé váltak, illetve az Ext.Corr. kötetekben megjelentek. A FID/CCC véleménye szerint az ETO mester-jegyzékébe az alábbiak rögzítése szükséges.

- az 1927–1931-es francia kiadás szövege;
- a P és PC jegyzékek anyaga 1931–1951-ig (csak az érvényességre emeltek);
- az Ext.Corr. anyaga 1951-től napjainkig és folyamatosan tovább.

Ez a mesterjegyék a francia alapkiadástól kezdődően biztosítaná az ETO változásainak történeti áttekintését, amelyre a soron következő munkák alapíthatók. Továbbá ez teszi lehetővé, hogy az új változások a rendszerbe folyamatosan és gyorsan beépíthetők legyenek. Ezt a mesterverziót alkalmassá kell tenni arra, hogy a történeti részek leválasztásával gépi úton kiírhatók legyenek az ETO mindenkor érvényes táblázatai, vagy annak egyes részei, hogy azokat az ETO-kiadások szerkesztésére hitelesen közvetlenül fel lehessen használni. A gépi adathordozóra történő rögzítés lehetővé tenné végül azt is, hogy az ETO gépileg olvasható formában is rendelkezésre álljon.

Az ETO gépi feldolgozásának első megvalósulása a *betürendes indexek* előállítása volt. Elsőként a németnyelvű középkiadás betürendes indexét készítették gépi úton (1965). Ezt további hasonló kezdeményezések követték. A munkálatok módszereit a szakirodalom rendszeresen ismertette.¹² A magyar teljes kiadás egyes füzeteihez is készült – kísérleti jelleggel – gépi adatfeldolgozással betürendes mutató.

Az ETO és a FID

Hosszú évtizedeken keresztül az ETO létrehozása, fejlesztése és elterjesztésének szorgalmazása a FID egyik legfontosabb feladata volt. Az utóbbi évtizedekben számos más feladat mellett az ETO kérdése mintha háttérbe szorulna. Ez lemérhető volt a FID-en belül a FID/CCC és a revíziós bizottságok kapcsolatainak átmeneti fellazulásán. Az osztályozással kapcsolatos új követelmények és egyéb, főként gazdasági természetű okok ismét a FID/CCC és a revíziós bizottságok munkájára terelték a figyelmet.¹³

A FID/CCC és a revíziós bizottságok tevékenységének és szervezetének bírálatában H. WELLISCH kritikájára¹⁴ kell elsősorban utalnunk, mely a túlságosan nagyra felduzzadt

FID/CCC helyett a hatékonyabb munkára alkalmas, szűkebb szerkesztőség létrehívását javasolta. Ezt az 5–6 tagú, a FID apparátusába tartozó szerkesztőséget elsősorban gazdasági okok miatt nem sikerült létrehozni, de a kritikák ráirányították a figyelmet a FID/CCC működésének szervezeti hibáira és az átszervezés szükségességére.

A FID/CCC szervezetét az ETO teljes kiadásait gondozó nemzetek tagjaira alapozták, ehhez még az egyéb kiadások gondozói és ETO-szakértői társultak. Miután egyre több ország lépett a teljes ETO-kiadás publikálásának útjára, a FID/CCC létszáma is egyre nőtt, az akt.v részvétel azonban ingadozó volt, s ez a bizottság következetes és hatékony működését már gátolta. A FID Tanácsának kezdeményezésére 1976-ban napirendre került a FID/CCC átszervezése.¹⁵ A FID/CCC és a FID/C... bizottságok képviselőinek együttes ülésén 1976 novemberében javaslatot tettek a FID/CCC új struktúrájára és az újonnan megszervezett ETO-közgyűlés (UDC-Assambly) alapszabályára, illetve megválasztották az új CCC tagjait és a következő ETO-közgyűlés elnökét. A FID/CCC létszámát 12 főben állapították meg. A titkári teendőket hivatalból a FID Titkárság osztályozási részlegének vezetője látja el. A további 11 tagot 2, illetve 4 évre az ETO közgyűlés választja meg. A FID/CCC évenként ülésezik és a közbeeső időszakban az ügyeket egy 4 tagú akciócsoport intézi, mely a CCC elnökéből, két alelnökéből és a titkárból áll. Az új szervezeti felépítés tehát a következő:

FID/UDC Assambly (létszáma nincs korlátozva)

- A tagok: Az ETO teljes, közepes, vagy rövidített kiadásának képviselői (egy országból csak egy fő)
- B tagok: A FID/C... bizottságok küldöttei (egy bizottság csak egy küldöttet bízhat meg)
- C tagok: Egyedi szakértők, akiket az UDC/Assambly kooptál
A FID/UDC Assambly titkára hivatalból a FID/CCC titkára, illetve a FID osztályozási részleg vezetője.

A FID/CCC–UDC (létszáma 12 fő)

- A tagok (6 fő) az UDC-Assambly A tagjai közül választva;
- B tagok (3 fő) az UDC-Assambly B tagjai közül választva;
- C tagok (2 fő) az UDC-Assambly C tagjai közül választva.

A FID/CCC–UDC titkára hivatalból a FID osztályozási részlegének vezetője (12. tagként).

A FID/CCC–AG (létszáma 4 fő), a FID/CCC–UDC elnöke, két alelnöke és a titkára.

A FID/CCC új struktúrájában 1978. január 1 óta működik. Tagjai közül két év időtartamra (1978–1979) 3 A-tag, 2 B-tag és 1 C-tag került megválasztásra, négy év időtartamra pedig 3 A-tagot, 1 B-tagot és 1 C-tagot választottak meg. Az 1979-ben lejáró megbízatások pótlására az UDC-Assambly következő ülésén kerül sor.

Az új szervezetben fontos feladat hárul a FID/CCC/P munkacsoportra (Subcommittee for UDC Proposals), amelyek feladata a szakbizottságok által jóváhagyásra felterjesztett fejlesztési javaslatok ellenőrzése a P-jegyzékben való közzététel előtt. Ez az ellenőrzés a változtatások tartalmi és formai beilleszthetőségének vizsgálatára terjed ki.

A FID/CCC átszervezését követően sor került a revíziós bizottságok munkájának átszervezésére is.¹⁶ A revíziós bizottságok a jövőben – mint már említettük – konkrét feladatokra és meghatározott időre szerveződnek. A túlságosan nagy és eddig is albizottságokban működő revíziós bizottságokat önálló bizottságokká szervezik át. A FID/C3 bizottság (Társadalomtudományok) a jövőben 8 önálló bizottságként működik. Ezek közül a FID/C33 (Közgazdaság) és FID/C34 (Jog) titkársági teendőit Magyarország látja el.

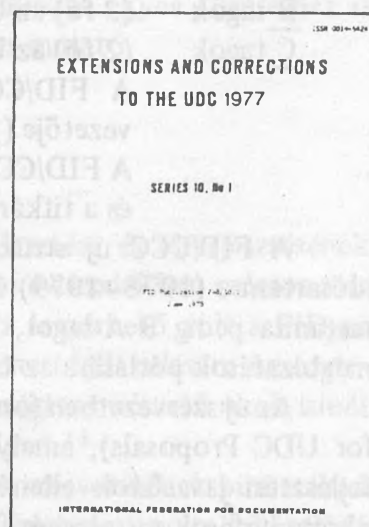
Az ETO revíziós bizottságának munkáját van hivatva segíteni a FID/CCC/SN (az ETO struktúrája és jelzeteleése) albizottság, amely kidolgozza az ETO fejlesztését és kiadását meghatározó új szabályzatot, segítséget nyújt a revíziós szakbizottságoknak az ETO osztályozástechnikai előírásainak betartásában.

Új ETO szabályzat kiadása

Az ETO fejlesztését és kiadását illetően az első szabályzat 1953-ban jelent meg (FID Publ.268), majd ezt 1955-ben a 2. kiadás követte (FID Publ.283). A következő módosított ideiglenesnek tekintett szabályzat 1961-ben jelent meg (FID Publ.338). Ezek a szabályzatok a bekövetkezett fejlődést igyekeztek nyomon követni. Közös tulajdonságuk, hogy az ETO struktúráját leíró és szabályait rögzítő fejezetet csak jelezték, de azt nem tartalmzták. Az első szabályzat, melyben már ez a fejezet is megjelent a 4. kiadás volt (1968), és amely az ETO fejlesztését illetően is számos új részletet tartalmazott (FID Publ.429). Ennek megjelenése után közvetlenül következtek az ETO erőteljes fejlesztését követelő irányzatok, s ezért a szabályzat átalakításának munkálatai szinte megjelenése után azonnal megkezdődtek. Az 1970-es évektől kezdve készített tervezetek és szövegváltozatok az ETO fejlesztésében követett rendkívül gyors elképzeléseket tükrözték.¹⁷ Végül is a legutóbbi átszerveződések és a revíziós elképzelések lehiggadása után kialakított végleges szöveg¹⁸ számos új vonása ellenére sem tartalmaz olyan motívumokat, melyek az ETO fejlődésének kontinuitásával ellentétben állna.

Az új szabályzat jóváhagyása 1978 második felében várható, s azt követően remélhetőleg hamarosan meg is jelenik.

Remélhető, hogy e szabályzat az ETO fejlesztésének és kiadásainak munkálataihoz szilárd alapul szolgál hosszabb távon. Jellemzője, hogy a dinamikus fejlesztés mellett szem előtt tartja a használók érdekében az indokolatlanul és túl gyakran történő változtatások elkerülését, stabilitásra törekszik. Ezzel feltehetően lezárult az ETO teljes átalakításának és az ún. drasztikus fejlesztésének korszaka. A megfontolt,

elvszerű és koordinált fejlesztés időszaka következik. Az 1977. év revíziós munkájának eredményeként megjelent Ext.Corr. 10:1 kötete is már ezt tükrözi, vagyis a koordinációs és a korrekciós munka lépett előtérbe. Ez olvasható ki az 1978–1979. évi tervekből is.

IRODALOM

1. LÁZÁR Péter–VEREDY Gyula: Nemzetközi konferencia az Egyetemes Tizedes Osztályozásról Budapesten. = Magyar Könyvszemle, 75.évf.(1959), 4.no. 387–391.p. – LÁZÁR Péter: Nemzetközi konferencia az Egyetemes Tizedes Osztályozásról Budapesten. = A könyvtáros, 1959. 9.évf. 12.sz. 887–888.p. – RÓZSA György: A társadalomtudományok nemzetközi dokumentációs osztályozásának egyes kérdései. = Magyar Tudomány, 1962. 2.évf. 9.sz. 577–582.p. – FÖLDI Tamás–NAGY Lajos: A társadalomtudományi dokumentációs osztályozás továbbfejlesztése. = MTA IX. Osztályának Közleményei, III. 1969.
2. FILL, K.: Ist die Dezimalklassifikation noch zeitgemass? = DK-Mitteilungen, 14.Jg. (1969), 2.no. 7–9.p. (Ref. TMT = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás), 19.évf. 1970, 3.sz. 349–352.p.) – PETERSEN, C. W.: Vorschläge zur Weiterentwicklung der DK. = DK-Mitteilungen, 15.Jg. (1970), 4.no. 13–14.p. (Ref. TMT, 18.évf. 1971, 11–12.sz. 891–892.p.)
3. A FID ETO-bizottságai. = TMT, 13.évf. 1966, 2.sz. 224–228.p.
4. DAHLBERG, I.: Möglichkeiten einer Neugestaltung der DK. = Nachr.f.Dokumentation, 21.Jg. (1970), 4.no. 143–151.p. (Magyarul rövidítve: Könyvtári Figyelő, 18.évf. 1972, 4.sz. 412–428.p.; Ref.: TMT, 18.évf. 1971, 10.sz. 811–813.p.) – SCHMIDT, A.–F.: Gedanken zur Reform der Dezimalklassifikation. = Nachr.f.Dokumentation, 23.Jg. (1972), 3.no. 105–113.p. – SEBESTYÉN Géza: Radikális reformok útján az ETO. = Könyvtári Figyelő, 1972, 18.évf. 2.sz. 161–170.p.
5. ARNTZ, H.: Die DK – eine Vielfacettenklassifikation. = Nachr.f.Dokumentation, 21.Jg. (1970), 1.no. 139–142.p.
6. FID/C77–34 körlevél (18.Jan.1978), 18 p. (Lásd a 18 alatt.)
7. WYSOCKI, A.: Az UNISIST-Program megvalósítási tervei. = TMT, 19.Jg. (1972), 7.sz. 536–544.p. – FILL, K.: UNISIST und Dezimalklassifikation. Eine Erwiderung. = DK-Mitteilungen, 15.Jg. (1970), 2.no. 5–7 p.
8. DAHLBERG, I.: i.m. (Lásd a 4. alatt)
9. LLOYD, G. A.: Introduction to the FID's SRC Project. = FID News Bulletin, 22.vol. (1972), 9.no. 104–105.p.
10. Broad System of Ordering (BSO). Introduction: Structure, Notation, Combination and General facets. 2nd rev.draft BSO for testing. FID, 30.June.1977. 12 p.
-- Re UNESCO/FID Broad System Ordering (BSO). Testing. (August.1977). 1.p. + General testing of the Broad System of Ordering (BSO). FID, July.1977. 4 p., 9 sztl.
11. Information report on UDC master file. FID/C78–7 (10. March.1978). 3 p.
12. OROSZ Gábor: Az Egyetemes Tizedes Osztályozás tárgymutatójának összeállítása számítógéppel. = TMT, 24.évf. (1977), 7–8.sz. 271–294.p.
13. ÖHMANN, E.: Die DK-Kritik von ARNTZ H. im Lichte von Konkordanzuntersuchungen zwischen DK und Thesauren. = Nachr.f.Dokumentation, 21.Jg. (1972), 2.no. 65–68.p.
14. WELLISCH, H.: Organisatorische Neuordnung des DK-Systems. = Nachr.f.Dokumentation, 22.Jg. (1971), 2.no. 55–63.p. (Ref. TMT, 1971, 11–12.sz., 886–890.p.)
15. FID/CCC – Statement of Policy. FID/C78–2, Rev.1. (3.March.1978.) (supersending C78–2 of January 1978). 2+3 p.
16. Terms of reference of FID/CCC/P Subcommittee for UDC Proposals. (1978). 3 sztl (Kézirat)
17. Die Dezimalklassifikation. Prinzip und Regeln. (Red. von K. FILL.) FID/CCC/RG/75–11 (21.8.1975). FID74–12 (28.Febr.1974). 36 p.
18. Principles of the UDC and Rules for its revision and publication (18.January 1978). FID/C77–34 (amended). 18 p.